

Dr EDMOND DUPOUY

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΛΑΤΙΝΟΥΣ ΠΟΙΗΤΑΣ

ΥΠΟ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ
(ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΙ)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἀπὸ κτίσεως τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος, καθ' ὃν ἀνεφάνη ὁ Κέλσος, ἡ ἱατρικὴ φιλολογία εἶνε μηδαμινή. Ἐπὶ ὀκτὼ περίπου αἰῶνας, δὲν ὑπῆρξεν οὐδὲ εἷς συγγραφεύς, ὅστις, νὰ γνωρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὰς ἀσθενείας καὶ τὴν Ἱατρικὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὁ Ἀντώνιος Μούσας Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Ἀρεταῖος καὶ ὁ Καίλιος Αὐρηλιανὸς ἔζησαν σχεδὸν τὴν αὐτὴν καὶ ὁ λατῖνος Ἱπποκράτης ἐποχὴν.

Αἱ μόναι μαρτυρίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ θεραπεύειν κατὰ τὸ μακροχρόνιον τοῦτο διάστημα, εὗρίσκονται μόνον εἰς τὰ φιλολογικὰ συγγράμματα, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς ποιητάς, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν καθ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους πολιτισμούς, οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος.

Πράγματι δὲ ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ ἔργα των πλήθος νόσων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν νεωτέραν νοσολογίαν ἡμῶν. Προσεπάθησα λοιπὸν πρὸς τοῦτο νὰ ἀναζητήσω καὶ νὰ καθορίσω τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ ἥθη καὶ τὰς κακὰς συνηθείας, ἰδίως δὲ τὰς καταχρήσεις τῶν οἶνοπνευματωδῶν ποτῶν καὶ τῶν ἀφροδισίων νόσων, αἵτινες διεδραμάτισαν σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν προγόνων μας.

Γνωρίζων ὅτι ἀπευθύνομαι πρὸς ἰατρούς, ἐθεώρησα καθήκον νὰ ὑπερνικήσω τὴν ὑπερευαισθησίαν ἐκείνην ἣτις ἐσταμάτησε τὴν γραφίδα πολυμαθεστάτων σοφῶν, ὅπως ὁ Menière καὶ ὁ Daremberg. Διότι ὅταν ὁμιλῶμεν πρὸς ἀνθρώπους οἵτινες ἐδιδάχθησαν παθολογικὴν ἀνατομίαν, οἱ ὅποιοι παρηκολούθησαν κλινικὰς νοσοκομείων καὶ ἄσυλα τῶν ἀφροδισίων νοσημάτων, δὲν πρέπει νὰ παραφερώμεθα ὑπὸ ἐνός, κακῶς ἐννοουμένου αἰσθήματος, τῆς ἀνωφελοῦς αἰδημοσύνης. Εἰς τοῦτο ἠκολούθησα τὸ παράδειγμα τοῦ Rosenbaum, τοῦ σοφοῦ συγγραφέως τῆς Συφιλίδος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ὅπως ἐκεῖνος, ἐνόμισα ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἱατρὸν νὰ ἀναζητῇ τὰ ἴχνη τῶν ἐλαττωμάτων μέχρι καὶ τῶν πλέον ἀποκρύφων πτυχῶν αὐτῶν, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν τῶν νοσημάτων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦσιν.

Ἐν περιλήψει πιστεύω ὅτι ἐξεπόνησα ἐργασίαν πρωτότυπον, ἀξίαν τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν συναδέλφων μου καὶ ἔχω τὴν ἱκανοποίησιν νὰ ἐλπίζω ὅτι διὰ τῆς ἀναγνώσεως ὧρων τινων, θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐκτιμήσωσι μίαν ἐργασίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἐθυσίασα δύο ἔτη περίπου κόπων καὶ μελετῶν.

Ἡ γενομένη ὑποδοχὴ τῶν ἄρθρων τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσα ἐν τῷ *Moniteur de la Policlinique* τοῦ 1883 καὶ 1884 ἐπὶ τῆς “*Ἱατρικῆς καὶ τῶν ἡθῶν τῆς Ῥώμης κατὰ τοὺς Λατίνους ποιητάς*”, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπεθεώρησα καὶ σημαντικῶς ἐπηύξησα διὰ σημειώσεων περιέργων καὶ ἐνδιαφερουσῶν, μοὶ παρέχει τὴν ἐλπίδα ὅτι τῆς αὐτῆς ἐκτιμήσεως θὰ τύχῃ καὶ ὁ μικρὸς αὐτὸς τόμος¹ ὅστις ἀπεικονίζει τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς ἱατρικῆς ζωῆς ἐν Ῥώμῃ.

1) Πρώτη ἔκδοσις 1885 καὶ δευτέρα 1892.

Ἐν τῇ κατατάξει τῆς ὕλης δὲν ἠκολούθησα τὴν χρονολογικὴν σειρὰν, ἀλλὰ προετίμησα νὰ διαιρέσω τοὺς συγγραφεῖς εἰς τρεῖς κατηγορίας:

1^{ον}) Τοὺς ἐπικούς, λυρικούς, ἐλεγειακοὺς καὶ διδακτικούς ποιητάς.

2^{ον}) Τοὺς σατιρικοὺς ποιητάς, καὶ

3^{ον}) Τοὺς τραγικοὺς καὶ κωμικούς,

ἢ δὲ διαίρεσις αὕτη μοὶ φαίνεται πλείον λογική.

Dr EDMOND DUPOUY

Α΄ ΠΟΙΗΤΑΙ ΛΥΡΙΚΟΙ, ΕΛΕΓΕΙΑΚΟΙ, ΕΠΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ

ΟΒΙΔΙΟΣ, ΟΡΑΤΙΟΣ, ΚΑΤΟΥΛΛΟΣ,
ΤΙΒΟΥΛΛΟΣ, ΠΡΟΠΕΡΤΙΟΣ, ΒΙΡΓΙΛΙΟΣ,
ΛΟΥΚΑΝΟΣ, ΛΟΥΚΡΗΤΙΟΣ.

ΟΒΙΔΙΟΣ

43 Π. Χ. — 17 Μ. Χ.

Ὁ ποιητὴς τῶν Μεταμορφώσεων καὶ τῆς Τέχνης τοῦ ἀγαπᾶν, κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῆς τάξεως τῶν ἱππέων καὶ ἐγεννήθη ἐν Sulmo¹ τῇ 20^ῃ Μαρτίου 43 π.Χ. Εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν περιεβλήθη τὴν πορφυρᾶν τήβεννον καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐσπούδασε τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν.

Ἡ φύσις τοῦ Ὀβιδίου ἦτο κατ' ἐξοχὴν λεπτὴ καὶ εὐαίσθητος. Καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἐκυριαρχήσεν ὁ ἔρως καὶ ἡ ποίησις - τὸ ἐν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τοῦ ἄλλου. Χάριν αὐτῶν περιεφρόνησε τὰς ψευδεῖς τῆς φιλοδοξίας ἀπολαύσεις, ἀρνηθεὶς τὰς ὑψηλὰς θέσεις καὶ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας τοῦ προσέφερον ἡ Κορίννα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, τῶν ὁποίων ἦτο στενὸς φίλος. Παρὰ τοῦ Αὐγούστου ἐδέχθη μόνον τὸ ἀξίωμα τοῦ δεκάρχου (decemvir), τὸ ὁποῖον δὲν ἐκράτησε καὶ ἐπὶ πολὺ, διότι ἡ ἀγάπη τῶν βασιλέων εἶνε μικρᾶς διαρκείας, τὴν δὲ φιλίαν των συχνάκις ἀκολουθεῖ ἡ δυσμένεια.

Πράγματι δὲ ὁ Ὀβίδιος ἐξωρίσθη τῷ 9 μ.Χ. εἰς τὰς ἀξένους χώρας τῆς Σκυθίας. Ἀλλὰ ποῖον ἔγκλημα διέπραξεν ὁ Ὀβίδιος; Ζητήσατε τὴν γυναῖκα. Εἷς τινα πρὸς τὸν Ὀράτιον ἐπιστολὴν τοῦ κατηγόρησε τὸν ἔγγονον τοῦ Αὐγούστου διὰ τὰς πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἰουλίαν ἀθεμίτους σχέσεις, τῆς ὁποίας ἦτο ἐραστὴς.... Τοῦτο ἤρκησε διὰ νὰ ἐξορισθῇ.

Εἰς τὰς Μεταμορφώσεις τοῦ ἀπαντῶμεν σειρὰν θελκτικωτάτων μύθων, χαριτωμένους ὑπαινιγμούς, λεπτὰς ἀλληγορίας, ὑπὸ τοὺς ὁποίους κρύπτονται τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως. Εἰς τοὺς ἀθανάτους τούτους μύθους εὐρίσκομεν δείγματα εὐρυτάτων ἱστορικῶν γνώσεων, γνώσεις περιέργους ἐπὶ

1) Nūn Sulmone.

τῆς ἀστρονομίας, τῆς ἱατρικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀληθεῖς ἀδάμαντας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ἀπαραμίλλου λάμψεώς των, ἀντικατοπτρίζουν τὰ ὀρειότερα μυστικὰ τῆς ἠθικῆς καὶ τὰς θελτικώτερας ὄψεις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν.

Ὅπως ὁ Hugo, ὅπως ὁ Musset, ὅπως ὁ Mürger, ὁ Ὀβίδιος ἐγεννήθη ποιητής. Θεία μοῦσα ἔψαλλε παρὰ τὸ πλευρόν του, τὰ δὲ ἐμπνευσμένα ἔργα του τὰ ὅποια μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ ἀρχαιότης ἐν εἴδει ἡγεμονικῶν δώρων, εἰς τῶν νεωτέρων φιλολόγων, ἐχαρακτήρησε διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως: “ C’est là, εἶπε, qu’on boit la poésie à pleine coupe. „ Τὶ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν εἰς τοῦτο;

Σκοπὸς ἡμῶν δὲν εἶνε νὰ βυθίσωμεν τὰ χεῖλη μας εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην κύλικα. Ἄλλοι πρὸ ἡμῶν ἐνησχολήθησαν πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ φιλολογικῆς ἀρμοδιότητος, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν κανὲν δικαίωμα. Ἡμεῖς θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν θαυμασίων τῆς φύσεως, τὰ ὅποια ἐγκρύπτονται εἰς τοὺς χαριτωμένους μύθους, καὶ ἐξ ὅλων τῶν ὀρειῶν τούτων πραγμάτων, τῶν ὁποίων θεὸς εἶναι ὁ Ἀπόλλων, ὅπως εἶνε καὶ τῆς ἱατρικῆς, καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν Ἐπιστημῶν, θὰ ἐξετάσωμεν μόνον ὅσα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἱατρικὴν.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ χάους, τὸ ὅποῖον χρησιμεύει, οὕτως εἰπεῖν, ὡς βάσις τῶν Μεταμορφώσεων, ὁ Ὀβίδιος δὲν ἀπομακρύνεται καὶ πολὺ τῶν σήμερον γνωστῶν γεωλογικῶν δεδομένων.

Πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχεν ἡ γῆ, λέγει ὁ Ὀβίδιος, παντοῦ ἐπίσης ὑπῆρχε τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ. Ἡ γῆ ἀκόμη ἦτο ἄμορφος, ἡ θάλασσα ἄπλευστος καὶ ὁ οὐρανὸς ἄνευ φωτός.

*Quaque fuit tellus, illic et pontus et aer;
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aer.*

(Μεταμ. I, 15-12).

Ἀλλὰ τὶ ἦτο ἡ γῆ ἐν ἀρχῇ; Μία σφαῖρα ἀτμῶν καὶ ἀερίων, τὰ ὅποια βαθμιαίως συνεπυκνοῦντο, μία ἀνώματος ἐπιφάνεια, ἐν εἴδει φλοιοῦ σχηματισθεῖσα ἐκ τῆς στερεοποιηθείσης ὕλης καὶ περικλείουσα ἐν καταστάσει τήξεως τὰ διάφορα μέταλλα, ὄγκοι ὕδατος φερόμενοι ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ διαλυόμενοι εἰς χειμαρῶδεις βροχάς, αἱ ὅποια ἐπλήρωσαν τὰ χαμηλῶματα καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀννυψώσεως τοῦ ἐδάφους σχηματισθείσας κοιλότητας, καὶ ἐπλήρωσαν τὰς βαθείας λίμνας καὶ τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις. Ὁ ποιητὴς εἶπε: “ Τὸ πᾶν ἦτο πόντος. „

Omnia pontus erat.

Τὶ συνέβη ἀκολούθως; Συμβουλευθῶμεν τὰ ἐγχειρίδια τῆς γεωλογίας, καὶ θὰ ἴδωμεν ὅτι, ἡ ἀτμοσφαῖρα βαθμηδὸν καὶ κατ’ ὀλίγον ἐκαθαρίσθη, ἐφωτίσθη καὶ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ θυελλώδη σύννεφα καὶ τὴν πυκνὴν ὁμίχλην. Ἀκολούθως διὰ μέσου τῆς ὁμίχλης ταύτης, πέραν τῶν φευγαλέων ὑδάτων καὶ εἰς

τὸ βάθος τοῦ οὐρανοῦ, σκοτεινοῦ ἀκόμη, ἀνεφάνη εἰς ἐρυθρὸς φωτεινὸς δίσκος, ὅστις ἦτο ὁ ἥλιος, τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη ἀκτὶς ἔφερε καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ τῆς γῆς.

Καὶ ὁ Ὀβίδιος τὴν αὐτὴν μᾶς κατέλειπε περιγραφὴν. Μάλιστα ἐχώρησε καὶ περαιτέρω. Κατηνόησεν ὅτι ἡ ἡλιακὴ θερμότης εἶνε ἐκείνη ἣτις διασκορπίζει τὰς λοιμώδεις ἀναθυμιάσεις τῆς γῆς. Ὑπονοεῖ δὲ τοῦτο εἰς τὸν μῦθον τοῦ δράκοντος Πύθωνος,¹ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς διαπερᾷ διὰ τῶν βελῶν του.

Hunc deus arcitenens.
Perdidit effuso per vulnera nigro veneno.

(Μεταμ. I, 441 καὶ ἐξῆς).

Ἡ ἐξήγησις τῆς ἀλληγορίας ταύτης εἶνε εὐνόητος καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπ' αὐτῆς. Ἡ ποίησις ἀνατρέχει εἰς τὴν μυθικὴν ἱστορίαν πρὸς ἐξήγησιν ἑνὸς γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἡ φυσικὴ ἀνάγει εἰς ἓν φυσικὸν αἷτιον. Οἱ ποιηταί, ἄλλως τε, ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ πλανήτης μας τέλος ἔλαβε μίαν μορφήν. Ἀλλὰ νέον φαινόμενον παρουσιάζεται. Εἶνε ἡ ζωὴ, ἡ ὁποία διὰ πρῶτην φορὰν ἐκδηλοῦται ἐπὶ τῆς Γῆς.² Ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίζεται τέλος εἰς τὸν κόσμον, καὶ μόλις ἀπετελέσθη ἡ οἰκογένεια, ἰδοὺ ὁ Ἀπόλλων βιαζόμενος νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ μυστικά του: τὸν Ἔρωτα καὶ τὴν Δόξαν. Μυοῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ θεῖα αἰσθήματα καὶ τοὺς διδάσκει νὰ στεφανώνουν μὲ φύλλα δρυὸς τοὺς νικητὰς εἰς τοὺς δημοσίους ἀγῶνας, ὁ ἴδιος δὲ ἀποβαίνει ἐραστὴς τῆς Δάφνης.

Primus amor Phoebi Daphne Peneïa.

(Μεταμ. I, 452).

Μήπως ἄρα γε, ὁ Πετράρχης ἐξυμνῶν τὴν ἐρωμένην του ὑπὸ τὸ ὄνομα

1) Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ὁ Πύθων ἦτο φοβερός τις ὄφης ἢ δράκων, υἱὸς τῆς Γῆς, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ ἐναπολειφθέντος ὕδατος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος, καλούμενος ἐπίσης καὶ Δελφίνης. Ἐπειδὴ δὲ ἐλυμαίνετο τὴν πρὸς νότον τοῦ Παρνασσοῦ χώραν, τὸν ἐφόνευσεν ὁ Ἀπόλλων, ὅστις εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ἴδρυσεν καὶ τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Πύθιος Ἀπόλλων.

2) Πρὸς ἐξήγησιν τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ποιηταὶ ἐπλασαν τὸν ἐξῆς εὐφυᾶ μῦθον. Κατ' αὐτὸν ὁ Προμηθεὺς, υἱὸς τῆς Γῆς, εἶχε κατασκευάσει ἐκ πηλοῦ καὶ ὕδατος τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τοῦ ἔλειπεν ἡ ζωὴ. Κατὰ συμβουλήν τότε τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Θεᾶς, ὁ Προμηθεὺς ἔκλεψεν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ θεῖον φλογιστικόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἔδωκε πνοὴν εἰς τὸν ἄψυχον ἄνθρωπόν του, ὅστις ἐξεδήλωσε τὴν πρῶτην αἴσθησίν του δι' ἑνὸς πταρνίσματος.

“Ἡ ἱστορία τοῦ Προμηθέως, λέγει ὁ H. de Guerle, ἣτις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διῶμεν κατὰ τὴν ἀπομεμακρυσμένην ἐκείνην ἐποχὴν τὴν γνῶσιν τῶν ἡλεκτρικῶν μεθόδων, ἣτις δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν πρῶτον κρίκον τῆς ἀλύσσεως, ἣτις τὸν συνδέει μὲ τὸ γενικὸν σύστημα τῆς δημιουργίας, ἣτις τοῦ ἀποκαλύπτει τέλος τὴν ὑψηλοτέραν ἀρχὴν τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἐνστίκτου θρησκείας, μᾶς φαίνεται ὅτι ἀπεικονίζει κατὰ τρόπον λίαν ἐνδιαφέροντα τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν γέννησίν του.”

Laura (Δάφνη), ἠθέλησε νὰ ὑπαινιχθῇ τὴν ἐρωμένην τοῦ Ἀπόλλωνος;¹ Ἴσως.... ὅπως ἡ ἱεροβοτάνη (verveine), ἡ δάφνη ἀφιερώθη πάντοτε εἰς τὰς μαγείας.

* * *

Ἀλλαχοῦ εἴπομεν ὁποῖός τις ὑπῆρξεν ὁ Ὀρφεύς.² Ποιητὴς συνάμα, νομοθέτης καὶ ἱατρὸς ἐζήτησε νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἄγρια ἦθη τῶν πρώτων κατοίκων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπίσης καὶ ὁ Ὀβίδιος κατηνόησεν,³ ὅπως ὁ συγγραφεὺς τῶν *Λιθικῶν*, τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ θαυμασίως ἀπέδωκε τὰς εἰκόνας ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἐξηγοῦσι τὴν δύναμιν τῆς λύρας τοῦ Ὀρφέως ἐπὶ τῶν ἀπολιτίστων καὶ πρωτογόνων ἀνθρώπων.

Carmina dum tali sylvas animosque ferarum

*Threïcius vates, et saxa sequentia ducit.....*⁴

(Μεταμ. XI,1-2).

Τὴν ἰδέαν ταύτην ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Ὀράτιον, ἐπίσης θαυμασίως ἀπεικονιζομένην :

1) Ὁ Fontenelle (1657 - 1757) ἐπὶ τῆς ἀλληγορίας ταύτης ἔγραψεν ὠραιότατον σονέτον, τὸ ὁποῖον παραθέτομἐν εἰς τὸ πρωτότυπον.

Je suis, disait jadis Apollon à Daphné,
Lorsque tout hors d' haleine il courait après elle,
Et lui contait pourtant la longue Kyrielle
Des rares qualités dont il était orné;

Je suis le dieu des vers, je suis bel-esprit né :
Mais les vers n'étaient point le charme de la belle.
Je sais jouer du luth ; arrêtez. Bagatelle !
Le luth ne pouvait rien sur ce cœur obstiné.

Je connais la vertu de la moindre racine ;
Je suis par mon savoir dieu de la médecine,
Daphné courait plus vite à ce nom si fatal.

Mais s'il eût dit : Voyez quelle est votre conquête ;
Je suis jeune, amoureux, et surtout lebéral ;
Daphné, sur ma parole, aurait tourné la tête.

2) Dr Edmond Dupouy. La Médecine dans le poètes Grecs.

3) Εἰς τὰ Ἑρωτικὰ ἱάματα (Remediorum amores) ἀναφωνεῖ ὁ Ὀβίδιος.

“ Σὲ ὦ θεῖε Φοῖβε, τὸν ἐφευρέτην τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπικαλοῦμαι. Ἔσο εὐμενὴς πρὸς ἐμέ. Ἀφοῦ εἶσαι Ἱατρὸς συνάμα καὶ ποιητὴς, ἔχω δικαίωμα ἐπὶ ἀρωγῆς σου. Μήπως δὲν εἶσαι προστάτης καὶ τῶν δύο τεχνῶν ; ”

Te precor, o vates, adsit tua laurea nobis ;
Carminis, et medicae, Phœbe, repertor opis.
Tu pariter vati, pariter succurrere medenti ;
Utraque tutelae subdita cura tuae.

(75 - 78).

4) Μετάφρασις : “ Ἐνῶ ὁ Θράκιος ἀοιδὸς διὰ τῶν ῥόδων τοῦ τὰ θηρία, τοὺς λίθους καὶ τὰ δάση κινεῖ. . . . ”

*Sylvestres homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu facto deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigre rabiosque leones.¹*

(Ποιητ. Τέχν. 391-393).

Εἰς τὰς ποιήσεις τοῦ Ὀβιδίου δὲν συναντῶμεν τὸν αὐτὸν ὅπως εἰς τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς μυστικισμόν. Ἐὰν δέ ποτε φαίνεται ὅτι ὑπάγει τὸ λογικόν του εἰς τὸ αἰσθημα, ἐν τούτοις παρέχει ἡμῖν πάντοτε δείγματα μεγάλης ἐπιστημονικῆς μορφώσεως. Ὁ ἴδιος ἀγαπᾷ τὰ ἄνθη, τὰ φυτὰ, τοὺς καρπούς, καὶ τὴν ἀγάπην του αὐτὴν τὴν μεταδίδει καὶ εἰς ἡμᾶς εἰς τὰς ἀμιμήτους Μεταμορφώσεις του.

Ποία ὠραία ἀλληγορία εἰς τὸν μῦθον τῆς Περσεφόνης; Ἡ κόρη τῆς Δήμητρος, στέργει νὰ γίνῃ σύζυγος τοῦ Πλούτωνος, Θεοῦ τοῦ Ἄδου, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διαμένῃ ἕξ ἴσου πλησίον του καὶ πλησίον τῆς μητρὸς της. Κόρη καὶ σύζυγος παρέχει ἕξ μῆνας εἰς τὴν Φύσιν καὶ ἕξ μῆνας εἰς τὸν Ἔρωτα.

*Nunc dea, regnorum numen commune duorum
Cum matre est totidem, totidem cum conjunge menses.*

(Μεταμ. V, 566-567).

Ὁ μῦθος οὗτος, οὐδὲν ἄλλο εἶνε, παρὰ ἡ ἀλληγορία τοῦ σίτου. Εἶνε τὸ ἔμβλημα τῆς σπορᾶς, λέγει ὁ Saint-Ange, εἰς τῶν σχολιαστῶν τοῦ Ὀβιδίου. «Proserpina est herba segetis et terra proserperus». Ἡ Περσεφόνη εἶνε κόρη τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διός: δηλαδή, ὁ σῖτος εἶνε προῖον τοῦ ἄερος καὶ τῆς γῆς. Ἀνηρπάγη παρὰ τοῦ Πλούτωνος καὶ κατέρχεται εἰς τὸν Ἄδην . . . ὁ σπόρος παραχώνεται εἰς τὴν γῆν, ὅπου ἀποθνήσκει τρόπον τινά, πρὸ τοῦ ἀναπαραχθῆ. Ἐπὶ ἕξ μῆνας αὐξάνει εἰς τὰ τέταρτα τῆς γῆς καὶ ἐπὶ ἕξ ἄλλους μῆνας εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Ὁ Ὀβίδιος γνωρίζει καλῶς τὰ φυτὰ τῶν κήπων, τῶν λειμώνων καὶ τῶν δασῶν. Καὶ πόσον τὰ ἀγαπᾷ, πόσον ὀμιλεῖ μὲ ἀνεξάντλητον ἐνθουσιασμόν! Ὀμιλεῖ διὰ τὸν καρπὸν τοῦ λωτοῦ, ὅστις κάμνει τὸν ταξειδιώτην νὰ λησμονῇ τὴν πατρίδα του. Ὀμιλεῖ διὰ τὰ φύλλα τῆς κύπρου (κοινῶς νεροβεργιά) τῆς ὁποίας τὴν λευκότητα παραβάλλει μὲ τοὺς λευκοὺς ὤμους τῆς Γαλατείας. Ἀναφέρει τὴν ἄκανθα μὲ τὰ λεπτὰ φύλλα ἐκ τοῦ κόλπου τῶν ὁποίων γεν-

1) Οἱ ἄνθρωποι ἔζων σκορπισμένοι εἰς τὰ δάση, ὁπότε ἓνας θεῖος ποιητής, ὁ Ὀρφεύς, ἱερεὺς τῶν Θεῶν, τοὺς ἐνέπνευσε τὴν φρίκην πρὸς τὸν φόνον καὶ τὸν ἄγριον βίον. Ἐντεῦθεν ἡ φήμη «ὅτι ἐμάλασσε τὰς τίγρεις καὶ τοὺς λυσσαλέους λέοντας».

Ἀλλαχοῦ (ᾠδ. βιβλ. III, XI, 11-12) λέγει:

Tu potes tigres comitesque sylvas
Ducere, et rivos celeres morari.

Ὁ Προπέρτιος ἐπίσης λέγει:

Orphen, te duxisse feras et concita dicunt
Flumina Threïcia detinuisse lyra.

(III, Ἑλεγ. 11).

νῶνται οἱ μικροὶ ἑλικοειδεῖς μίσχοι. Διηγεῖται τὰ κατὰ τὴν νύμφην Κλυτίαν,¹ ἢ ὁποία ἐρασθεῖσα τοῦ Ἀπόλλωνος μετεμορφώθη εἰς ἡλίανθον, ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ὁποίου ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ τὸν ἀγαπᾷ.

Vertitur ad solem, mutaque servat amorem.

(Μεταμ IV, 270).

Ὁ Πλίνιος² εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὅτι ὁ ἡλίανθος στρέφει πρὸς τὸν ἥλιον ἀκολουθῶν αὐτὸν εἰς τὸν δρόμον του. Τόσον τὸ φυτὸν τοῦτο ἔχει ἔρωτα πρὸς τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας. “*Heliotropium cum sole se circumagit, etiam nubilo die: tantis sideris amor est*,”.

Οἱ νεώτεροι βοτανικοὶ μᾶς ἐξηγοῦν τὸ φαινόμενον τοῦτο διὰ τῆς συστολῆς τῶν ἰνῶν τοῦ κορμοῦ τοῦ φυτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Βεβαίως οἱ βοτανικοὶ ἔχουσι δίκαιον. Ἀλλὰ πόσον καλλίτερον ὁ Ὀβίδιος γνωρίζει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἀγαπῶμεν τὴν φύσιν;

Ὅταν θαυμάζωμεν τοὺς ὠραίους καὶ λεπτοὺς χρωματισμοὺς τοῦ κρόκου, δὲν εἶνε εὐχάριστον νὰ προσθέσωμεν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐρώτων μιᾶς παρθένου πρὸς ἓνα δειλὸν νεανίαν; Καὶ ὅταν ἀπερχώμεθα εἰς τὴν ἐξοχήν, διὰ νὰ λησμονήσωμεν πρὸς στιγμὴν τὰς ἀσχολίας τοῦ καθημερινοῦ βίου, ποῖος ἐξ ἡμῶν δὲν ἀναπολεῖ τὰς πανουργίας τοῦ Βερτούμνου³ πρὸς κατάκτησιν τῆς σοβαρᾶς νύμφης τῶν κήπων; Πρὸς στιγμὴν προσεπάθησε νὰ ἀπατήσῃ αὐτὴν ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τοῦ γήρατος καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ χειμῶνος, ἀνικάνου εἰς ἐρωτικὰς κατακτήσεις. Ἀλλ’ αἰφνηδίνως μεταμορφοῦται. Καὶ ὅπως εἰς τὸν Φάουστ, μία ὑπερτέρα δύναμις τοῦ ἀπέδωκε τὸ νεανικὸν σφρῖγος καὶ τὴν νεότητα. Ὁ Ἥλιος τὸν μετεμόρφωσεν εἰς θελκτικώτατον νέον. Ἡ ἐρωτικὴ του τόλμη διπλασιάζεται τότε καὶ σπεύδει νὰ φέρῃ εἰς πέρας.... Ἀλλ’ εἶνε ἀνωφελές. Ἡ Πομώνη, ἐρωτευθεῖσα, συγκατανεύει εἰς ὅλα, τρέμει ὀλίγον, ἀναστενάζει πολὺ.... καὶ ὁ Βερτούμνος εἶνε εὐτυχής.

Vimque parat, sed vi non est opus: inque figura

Capta dei Nymphe est: et mutua vulnea sensit.

(Μεταμ. XIV, 770-771).

Πῶς ἡδύνατο νὰ ζωγραφίσῃ καλλίτερον τοὺς μυστηριώδεις ἔρωτας τῶν φυτῶν; Ὅποια θερμὴ ἡδυπάθεια εἰς τὰς λέξεις: *et mutua vulnea sensit*;

Ἡ ποίησις, εἶπεν ὁ Βολταῖρος εἶνε ἀθάνατος.

1) Θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Θέτιδος, ἐγκαταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος - Ἥλιου διὰ τὸν πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς Λευκοθέαν ἔρωτά του. Ἀποφασίσασα νὰ ἀποθάνῃ ἐκ πείνης, μετεμορφώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνισθέντος αὐτὴν εἰς ἡλίανθον (ἡλιοτρόπιον).

2) Nat. Hist. XXII, 29, 1.

3) Vertumnus. Εἰς τῶν ἀρχαιοτάτων θεῶν τῆς Ῥώμης. Ἐθεωρεῖτο ὡς θεὸς τῶν ὥρων τοῦ ἔτους καὶ τῶν διαφόρων ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα προσφέρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἀπεικονίζετο ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἰδίως δὲ ὡς ἀγρότης κρατῶν κλαδευτήριον καὶ καρπούς. Καθ’ ἕκαστον ἔτος τῇ 13ῃ Αὐγούστου προσέφερον θυσίας πρὸς τιμὴν του.

Δὲν πρέπει λοιπόν, ὁ ἡμέτερος ἐπιστημονικὸς θετικισμός, νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ σπουδάζωμεν τὴν φύσιν καὶ νὰ θαυμάζωμεν διὰ μέσου τῶν θελκτικῶν πλασμάτων τοῦ μύθου μὲ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς τέχνης τὰ θαυμάσια αὐτῆς. Διότι ὑπὸ τὸν εὐφυᾶ πέπλον τοῦ μύθου, κρύπτονται ἐνίστε βαθεῖαι ἀλήθειαι. Οἱ μῦθοι οὗτοι μᾶς διδάσκουν νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς μαγείας τῆς Κίρκης, καλλίτερον ἀπὸ τὸν σχολαστικισμὸν τῶν σοφῶν ἢ μὴ Ἑταιρειῶν.

Καὶ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἰξίωνος, τοῦ ὁποίου ὁ ἥρως κρατεῖ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἑνα νέφος ἔχον τὴν μορφὴν τῆς Θεᾶς, ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα μεγάλο μάθημα δι' ἡμᾶς. Ἡ Ἐπιστήμη τὴν ὁποίαν ἐν τῷ ἐγωϊσμῷ μας πιστεύομεν ὅτι τὴν κατέχομεν, διαλύεται συνήθως ὁμοίᾳ πρὸς αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἐλαφρὰ αὔρα παρασύρει, ὅπως καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἥρας.

Εἰς τὴν μαγικὴν θυσίαν τῆς Μηδείας, ὁ Ὀβίδιος μᾶς μυοῖ εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν φίλτρων τῆς μαγίσσης. Μᾶς περιγράφει ὅλας τὰς λεπτομερείας μετὰ δυνάμεως φαντασίας ἀξιοθαυμάστου, καὶ σχεδὸν ἐκποιητικίζει, ὥς μᾶς ἐπιτραπῇ ἡ φράσις, τὰ φάρμακα.

Interea validum posito medicamen ahenο

Fervet, et exsultat; spumisque tumentibus albet.

Hillic Haemonia radico valle resectus,

Seminaque, floresque et succos incoquit acres....¹

(Μεταμ. VII, 262-265).

Εἰς τὴν φαρμακοποιίαν ταύτην τῆς Μηδείας, βλέπομεν τὴν ἀνάμιξιν τῶν διαφόρων χυμῶν τῶν βοτανῶν, μὲ τὸ κόμμι καὶ τὴν πίσσαν, τοὺς πολυτίμους λίθους τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰ σπλάχνα ἑνὸς λύκου, τὰ πτερὰ καὶ τὰς σάρκας τῆς νυκτερίδος μὲ τὸ ῥάμφος ἑνὸς κόρακος καὶ τὸ δέρμα τῆς ἐχίδνης.²

1) Παρέχομεν πλήρη μετάφρασιν τοῦ σχετικοῦ χωρίου. “Ἐν τούτοις τὸ δραστήριον φάρμακον βράζει εἰς τὸν χάλκινον λέβητα καὶ ἀνακοχλάζει ἀπὸ τὸν ἄσπρον ἀφρὸν ποῦ φουσκώνει. Ἐκεῖ τὰς ἐκ τῆς Αἱμονίας κοιλάδος ἀποκοπεύσας ῥίζας, σπόρους καὶ δρυμεῖς χυμοὺς βράζει, καὶ λίθους ῥίπτει ἀναζητηθέντας εἰς τὰ ἔσχατα τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἄμμον βρεγμένην ἀπὸ τὴν πλημμυροῦσαν θάλασσαν τοῦ Ὠκεανοῦ. Προσθέτει καὶ πάχνην συλλεχθεῖσαν τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, καὶ πτέρυγας τῆς ἀπαισίας στριγγὸς μετ’ αὐτῶν τῶν κρεάτων, καὶ σπλάχνα λύκου διφυοῦς, ὅστις συνειθίζει νὰ μεταβάλλῃ τὴν θηριώδη ὄψιν εἰς ἄνδρα. Οὕτε ἔλιπεν ἀπὸ αὐτὰ φοιιδωτὸ λεπτὸ δέρμα κινυφίου χελύδρου (εἶδος ὄφεως) καὶ ἥπαρ ἐλάφου μακροβίου. Εἰς ὅλα δὲ αὐτὰ ἔρριπεν ὅσα καὶ κεφαλὴν κορώνης, ποῦ ἔζησεν ἐννέα γενεάς . . .”

2) Ἡ εἰκὼν αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν περιγραφὴν τῆς παρασκευῆς τῶν φίλτρων τῶν μαγισσῶν ἐν τῷ Μάκβεθ τοῦ Σαϊκσπήρου:

Πτερὸν φειδιοῦ τῆς λάσπης.

καὶ γουστερίτσας μάτι, πόδι βαθρακοῦ,

πτερὸν τῆς κουκουβάγιας, σαυροπόδα.

νεφρὶ βρωμο - Ἑβραίου, κατσικιοῦ χολή. . . .

ὥς καὶ κομματιασμένα πριναρόκλαδα,

Δὲν πρέπει νὰ παραξενευθῶμεν καὶ νὰ γελάσωμεν διὰ τὸ μῖγμα τοῦτο. Ὅλα αὐτὰ τὰ συστατικά, καὶ ἀκόμη περισσότερα, μόλις πρὸ αἰῶνος ἀκόμη ἦσαν ἐν κοινῇ χρήσει εἰς τὴν ἱατρικὴν. Ἡ περίφημος Θηριακὴ,¹ τῆς ὁποίας ἡ βασιλεία ἤρχισε νὰ δύῃ μόλις ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, καὶ ἥτις τῷ 1908 τελείως ἐξηλείφθη ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Γαλλικῆς Φαρμακοποιίας, ἀπετελεῖτο ἀπὸ 64 συστατικά, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μᾶς διέσωσεν ὁ Γαληνός.

Ἄλλὰ ποῖος εἶνε ὁ ὑπαινιγμὸς ὁ κρυπτόμενος εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ νεκροῦ κλάδου, ὅστις ἐξέρχεται ἐκ τῆς διαβολικῆς χύτρας, ἐστεφανωμένης μὲ πρασινάδα, ἄνθη καὶ καρποὺς τῆς ἐλαίας; Δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν μαντεύσωμεν, ἀλλὰ πάντως θὰ ὑπάρχει κάποιος....

* *

Ἄλλ' εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν ἀκόμη καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ λοιμοῦ τῆς Αἰγίνης;² Ἡ μόλυνσις, λέγει προσβάλλει ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ὁ ἀὴρ εἶνε ὁ φορεὺς τῆς μεταδόσεως τῆς νόσου, ἡ ὁποία ἀδιακρίτως προσβάλλει πτωχοὺς καὶ πλουσίους, χωρικοὺς καὶ ἀστούς. Οὐδὲν δύναται νὰ σταματήσῃ τὴν πορείαν τῆς ἐπιδημίας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἱατροὶ προσεβλήθησαν πρῶτοι ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερον, ὅπως θὰ συμβαίη καὶ πάντοτε.

Nec moderator adest, inque ipsos saeva medentis.

Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.

(Μεταμ. VII, 561-562).

Τὰ συμπτώματα τῆς νόσου φαίνονται τελείως περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου. Τῆς παθολογικῆς εἰκόνος κυριαρχεῖ ὁ πυρετός. Οἱ προσβαλλόμενοι ὑπ' αὐτῆς, δὲν δύνανται νὰ ἀνεχθῶσι τίποτε ἐπ' αὐτῶν, καὶ μάτην ζητοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πυρετοῦ ὅστις τοὺς κατατρῶγει.

ποῦ μ' ἔκλειψι σελήνης ἐκλαδεύτηκαν . . .
καὶ δακτυλάκι βρέφους ποῦ τὸ γέννησε
μιὰ πόρνη σ' ἓναν τάφον καὶ τὸ ἔπνιξε.

(Μετάφρ. Δ. Βικέλα).

1) Ἐφευρέτης τῆς θηριακῆς ἦτο ὁ ἰδιαίτερος ἱατρὸς τοῦ Νέρωνος Ἀνδρόμαχος ὁ πρεσβύτερος, ὅστις μεταξὺ τῶν ἄλλων συστατικῶν προσέθεσε καὶ τὰς σάρκας τῆς ἐχίδνης, προσηγηθεὶς οὕτως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ τὰς σημερινὰς ἐπὶ τῆς ἀνοσίας θεωρίας τῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης. Ἡ θηριακὴ αὕτη εἶχεν ἀποβῆ παγκόσμιος πανάκεια, ἡ δὲ ἱστορία της ἀποτελεῖ σχεδὸν καὶ ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς θεραπευτικῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα. Πλείοτερον περὶ Θηριακῆς, βλέπε: *La vie et la mort de la thériaque*, ὑπὸ τοῦ Dr Jean Lami, in *Medecina*, 1909.

2 Εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ λοιμοῦ τῆς Αἰγίνης, ὁ Ὀβίδιος ἐμιμήθη τὴν θαυμασίαν περιγραφὴν τοῦ Λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Θουκυδίδου (Βιβλ. Β, 47-53) καθὼς ὁ Λουκρήτιος (*De Rerum Natura*, VI, 1136 καὶ ἐξῆς) καὶ ὁ Λουκανὸς (*Pharsalos* VI, 93).

*Viscera torrentur primo: flammisque latentis.
Indicium rubor est, et ductus anhelitus igni.
Aspera lingua tumet; trepidisque arentia ventis
Ora patent: auraeque graves captantur hiatu.
Non statum, non ulla pati velamina possunt.
Dura sed in terra ponunt praecordia: nec fit.
Corpus humo gelidum, sed humus de corpore ferver.*

(Μεταμ. VII, 554-560).

Ἄσβεστος δίψα κατατρύχει ἀκολούθως τοὺς πάσχοντας, οἱ ὅποιοι τρέχουν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τοὺς ποταμούς, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα πλήρη νεκρῶν δροσίζουν τοὺς θνήσκοντας.

Immoriuntur aquis: Aliquis tamen haurit et illas.

(Μεταμ. VII, 571).

Τόσον δὲ μεγάλη εἶνε ἡ θνησιμότης, ὥστε οὔτε τόπος διὰ τάφους ὑπῆρχεν, οὔτε ξύλα διὰ τὰς πυράς.

Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor

(Μεταμ. VII, 613).

Ἡ περιγραφή τῆς ἐπιδημίας ταύτης, βεβαίως δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὰ παθολογικὰ ἡμῶν συγγράμματα, ἀλλ' οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι μία τοιαύτη πάθησις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρατηρηθῇ πρὸ εἴκοσιν αἰώνων. Ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Ὀβιδίου ὑπάρχουσι γεγονότα λίαν πιθανὰ καὶ οὐδὲν ὑπάρχει βεβαίως τὸ ὑπερβολικὸν εἰς τὴν φρικαλέαν εἰκόνα τῶν πόνων τοῦ ἀνθρώπου, τοὺς ὁποίους ὁ χρωστήρ τοῦ ποιητοῦ μετὰ τόσης δυνάμεως περιγράφει.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν συμπτωμάτων, τῶν φρικαλέων βασάνων καὶ τῶν σπασμῶν οἱ ὅποιοι τελειώνουσι τὸ ἀποτρόπαιον δρᾶμα, εἰς τῶν σχολιαστῶν τοῦ Ὀβιδίου, ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν, πρὸς τὰ εἰς τοὺς ναοὺς συμβαίνοντα. Παρουσιάζει, λέγει ὁ Saint-Ange, τοὺς δυστυχεῖς ἱκετεύοντας, ἐκπνέοντας μὲ τὰ ἀφιερώματα εἰς τὰς χεῖρας, τὰ θύματα τὰ ὅποια πίπτουν πρὸ τοῦ προσβληθῶσι, τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀπελπισίας, ἡ ὅποια τοὺς κάμνει νὰ ῥίπτουν ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν Θεῶν τὰ εἰδεχθῇ πτώματα, ὡς δῶρα τῆς βαρβαρότητός των, καὶ τέλος τὴν αὐτοκτονίαν, ἣτις θέτει τέρμα εἰς τὰ βάσανά των.

Τέλος αἱ κηδεῖαι τῶν ἀποθανόντων καὶ τὰ ἐπικήδεια καθήκοντα, τὰ ὅποια τοῖς ὀφείλονται, ἀλλὰ τὰ ὅποια δὲν ἀπονέμονται, τελειώνουν ὅλας τὰς σκηνὰς ταύτας διὰ μιᾶς εἰκόνης ἐκπληκτικῆς διὰ τὸ βάθος τῆς ἰδίως καὶ τῶν συγκινητικῶν ποιητικῶν λεπτομερειῶν, τὰς ὁποίας ἡ φαντασία τοῦ Ὀβιδίου ἐγνώρισε νὰ συνδυάσῃ.

Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Ὀβιδίου εἶνε ἀνωτέρα τῆς περιγραφῆς τοῦ λοι-

μοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Λουκρητίου,¹ τοῦ ὁποίου ἡ κατάταξις τῶν εἰκόνων εἶνε κάπως συγκεχυμένη καὶ σφάλλει εἰς ἄρκετὰ μέρη.

Ὁ Daremberg ἐμέμφθη τοὺς ἐπικοὺς ποιητὰς ὅτι δὲν ἔδωσαν θεοῖς εἰς τὰ ἔργα των διὰ τὰς νόσους, αἱ ὁποῖαι ἐμάστισαν τὴν ἀνθρωπότητα. “Οἱ λοιμοί, λέγει, σκορπίζουν ἀλύπητα τὸν θάνατον διὰ μέσου τῶν λαῶν καὶ τῶν στρατῶν καὶ ἀνθίστανται τόσον εἰς τὸν Δία ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἱπποκράτην.” Ἀλλ’ ὁ σοφὸς συγγραφεὺς φαίνεται ὀλίγον ὑπερβολικὸς εἰς τὰς ἐκτιμήσεις του, καθ’ ὅσον δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν ἀπὸ τοὺς ἐπικοὺς ποιητὰς νὰ πραγματεύωνται διάφορα κεφάλαια τῶν Ἱατρικῶν Ἐπιστημῶν. Ἐν τούτοις πολλὰ δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν ἐντεῦθεν κακεῖθεν, ἀναγινώσκοντες τὸν Ὀβίδιον. Θὰ ἴδωμεν παραδείγματος χάριν, ὅτι ὁ ἀλκοολισμὸς ἦτο γνωστὸς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων του ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶχε μεγάλην ὁπὴν εἰς τὰ οἶνοπνευματώδη ποτά. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ γεύματα ἤρχιζον καὶ ἐτελείωνον διὰ σπονδῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο διὰ νὰ ἀποδειξωσιν ὅτι τοὺς Θεοὺς ἐθεώρουν, ὡς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ὅλων τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς.

Ἀλλ’ εἰς τὸν μῦθον τῶν ναυτῶν, μεταμορφωθέντων εἰς δελφῖνας, βλέπομεν τὸν Βάκχον, ὠργισμένον κατὰ τῶν ἀνθρώπων νὰ παρουσιάζεται εἰς αὐτοὺς μὲ λύγκας, λεοπαρδάλεις καὶ πάνθηρας ἐξευγμένους εἰς τὸ ἄρμα του.

*Quem circa tigris, simulacraque inania lynceum,
Pictarumque jacent fera corpora pantherarum.*

(Μεταμ. III, 668-669).

Ἡ τρομακτικὴ αὕτη εἰκὼν δὲν εἶνε μία ἀλληγορία πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν παραισθήσεων τοῦ ἀλκοολικοῦ παραληρήματος, ἵνα ζωγραφῇ τὰ φάσματα τὰ ὁποῖα ἐπιφαίνονται εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀλκοολικῶν;

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν λατίνων συγγραφέων, μᾶς ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι μεγάλως ἐξετίμων τὴν τέχνην τοῦ θεραπεύειν.

Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς ὄφιν, ὁ Ὀβίδιος ἐπικαλεῖται τὰς Μούσας, ὅπως αὐταὶ τοῦ ἀποκαλύψουν διατὶ ὁ Ἀσκληπιδὸς κατετάχθη μεταξὺ τῶν Θεῶν. Τὴν Ἱταλίαν ἐμάστιζε φοβερὰ ἐπιδημία, ἡ ὁποία εἶχε πολυάριθμα θύματα. Συνεβουλεύθησαν λοιπὸν τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Σιβυλλῶν, καὶ εὗρον ὅτι τὸ κακὸν τότε μόνον θὰ ἔπαυεν, ὅταν ὁ Ἀσκληπιδὸς μετεφέρετο ἐξ Ἐπιδάυρου εἰς Ῥώμην. Πράγματι δὲ ἀπεστάλησαν πρέσβεις εἰς Ἐπίδανρον διὰ νὰ συμβουλευθῶσι τὸν θεὸν περὶ τοῦ πρακτέου. Μυθεύεται λοιπόν, ὅτι ἅμα ἔφθασαν οὗτοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Θεοῦ ὄφιν, ὅστις ἔρπων διηυθύνθη εἰς τὸ πλοῖον τῶν

1) Ὁ Λουκρήτιος ἐμμήθη τὴν περιγραφὴν τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου. Ἐν τούτοις ἐκ τινων χωρίων φαίνεται ὅτι ὑπέστη ἐπίδρασιν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἱπποκράτους, εἴτε ἀπ’ εὐθείας εἴτε ἀπὸ τινος πολυγράφου ἑρμηνιστοῦ.

πρέσβειων. Παραλαβόντες αὐτὸν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου μετὰ πολλὰς περιπετείας κατέφυγεν εἰς τινὰ νησίδα τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκτίσθη μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Κατὰ τὸν Βαλέριον Μάξιμον, ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ῥώμην, ἀπήλλαξεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ, ὁ δὲ ναὸς αὐτοῦ ἀπέβη τὸ καταφύγιον πάντων τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν ἀπηλπισμένων, οὕτω δὲ ὁ ἀγαθὸς Ἀσκληπιὸς παρεῖχεν ἕξ ἴσου τὴν βοήθειάν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅπως καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Τῆς ἀλληγορίας ταύτης ἡ ἐρμηνεία εἶνε καταφανεστάτη. Ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἱατρικὴ ἦτο ἀκόμη ἄγνωστος ἐν Ῥώμῃ καὶ νὰ ἀναμνησθῶμεν ὅτι ὁ ὄφρις εἶνε τὸ σύμβολον τῆς σοφίας, δηλαδὴ τῆς προφυλάξεως καὶ τῆς ὑγείας. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος τούτου σώζεται καὶ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν νομισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναπαριστῶσι τὴν σκηνὴν τῆς ἀποβιβάσεως τοῦ ὄφρεως ἐπὶ τῆς νησίδος τοῦ Τιβέρεως.¹

Ἀλλὰ καὶ ἡ γέννησις τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀποτελεῖ ἐν τῶν σπουδαιότερων μερῶν τῶν Μεταμορφώσεων. Ὁ Ἀπόλλων, ἐν τινὶ ἐξάψει ζηλοτυπίας, ἐτόξευσε θανατηφόρως εἰς τὸ στῆθος τὴν Κορωνίδα, τὴν ὥραιοτέραν, ἀλλὰ καὶ ἀσταθεστέραν τῶν ἐρωμένων του. Συνελθὼν, μετενόησε καὶ ἠθέλησε νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ τὸ τραῦμα τῆς Κορωνίδος ἦτο τοιοῦτον ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ θεία τέχνη τοῦ Ἀπόλλωνος κατ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ....
et medicas exercet inaniter artes.

(Μεταμ. II, 618).

Ἄλλ' ἡ Κορωνὶς ἦτο ἔγκυος... Ἀφοῦ λοιπὸν τῆς ἀπέδωκε τὰς τελευταίας τιμὰς καὶ ἐρράντισε μὲ μυρωδικὰ τὸ ὥραϊον ἐκεῖνο σῶμα, τὸ ὁποῖον τοσάκις ἐθώπευσεν, ὁ Θεὸς ἠθέλησε νὰ σώσῃ τοῦλάχιστον τὸ παιδίον, τὸν καρπὸν τῶν ἐρώτων του. Ἀρπάζει λοιπὸν ἀπὸ τῆς κοιλίας τῆς μητρός του τὸ βρέφος καὶ τὸ ἐμπιστεύεται εἰς τὸν Χείρωνα Κένταυρον, ἔγγονόν του.

..... *Sed natum flammis uteroque parentis*

Eripuit geminique tulit Chironis in antrum

(Μεταμ. II, 629-630).

Διὰ τοῦ ὑπερφυσικοῦ τούτου τρόπου, τῆς καισαρικῆς τομῆς, ἐγεννήθη ἐκεῖνος ὅστις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ θεὸς τῆς ἱατρικῆς. Καὶ αὕτη εἶνε ἡ πρώτη καισαρικὴ² τομὴ ἐνεργηθεῖσα post mortem.

1) Head — Σβορώνου. Ἱστορία τῶν Νομισμάτων, Τόμ. Α'.

2) Ἡ γνῶσις τῆς καισαρικῆς τομῆς, φαίνεται ὅτι εἶνε ἀρχαιοτάτη. Πολὺ δὲ πιθανὸν ἡ ἐπέμβασις αὕτη νὰ ἔσχε καὶ ἐπιτυχῇ τινὰ ἀποτελέσματα, καθ' ὅσον εἶναι γνωστὸς ὁ Lex regia, ὁ ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Νουμᾶν Πομπίλιον (714-671 π. Χ.), βασιλέα τῆς Ῥώμης, καθ' ὃν ἐπεβάλλετο εἰς πάντα πολίτην Ῥωμαῖον, ἡ διάνοιξις τῆς κοιλίας πάσης ἐγκύου γυναικός, πρὸς διάσωσιν τοῦ παιδίου, ἃν ἦτο δυνατόν. Μεταγενέστερος δὲ νόμος Ῥωμαϊκὸς κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν θάπτοντα ἔγκυον γυναῖκα, πρὶν ἢ προσπαθήσῃ νὰ σώσῃ τὸ παιδίον. « Si mater praegnans mortua sit, fructus quam primum caute extrahatur ». Κατὰ τὸν Πλίνιον, χάρις εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου, ὀφείλεται ἡ ζωὴ τοῦ πρώτου Καίσαρος, τοῦ Μανλίου καὶ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὀρφανῶν μητρὸς πρὶν ἀκόμη γεννηθῶσιν.

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀλληγορίας ταύτης, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Χείρων, ὅστις γνωρίζει τὴν ἀστρονομίαν, τὴν βοτανικὴν καὶ τὴν ἱατρικὴν, εἶνε υἱὸς τοῦ Κρόνου θεοῦ τοῦ Χρόνου καὶ τῆς Φιλύρας θυγατρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Δηλαδὴ σημαίνουν πάντα ταῦτα, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι εἶνε θυγατέρες τοῦ χρόνου καὶ τοῦ πνεύματος. Τοιαύτη, ἄλλως τε, εἶνε καὶ ἡ ἐρμηνεία, τὴν ὁποίαν δίδουν οἱ σχολιασταί, ἥτις φαίνεται καὶ ὁρθή.

* *

Ἄλλ' ὁ Ὀβίδιος ἀποδεικνύεται καὶ γνώστης τῆς παλαιοντολογίας, καὶ καλὸς διερμηνευτὴς τῶν περὶ τῶν παρατηρουμένων ἀπολιθωμάτων θεωριῶν τῶν ἀρχαίων,¹ ἰδίως δὲ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ ὁποίου τὴν διδασκαλίαν καὶ ἄλλοι τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων ἠσπάσθησαν.

Εἰς τὸ τελευταῖον βιβλίον τῶν Μεταμορφώσεών του,² λέγει τὰ ἑξῆς:

. *rerum novatrix*
Ex alias reparat natura figuras.
Nec perit in tanto quidquam mundo,
Sed variat faciemque novat, nascique vocatur,
Incipere esse aliud quum quod fuit ante, morique,
Desinere illud idem; cum sint huc forsitam illa,
Haec translata illuc: summa tamen omnia constant.
. . . Vidi ego fuerat quondam solidissima tellus, esse
Fretum; vidi factas ex aequore terras;
Et procul a pelago conchae jacuere marinae,
Et vetus inventa est in montibus ancora summis.
Quodque fuit campus, vallum decursus aquarum.
Fecit, et eluvie mons est deductus in aequor.

Ἦτοι ἐν ἐλευθέρα μεταφράσει:

Τὴν συνήθειαν ταύτην ἠσπάσθη καὶ ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Διὰ τὴν βαπτισθῆναι τὸ παιδίον, ἐπεβάλλετο ἡ διάνοιξις τῆς κοιλίας εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ εἴκοσιν ἔστω ἡμέρας μετὰ τὴν σύλληψιν.

Πλεיותרὰ βλέπε: Maurice Albert, *Les médecines Grecs à Rome*, σελ. 10 καὶ ἑξῆς. *Dictionnaire historique de la Médecine ancienne et moderne* τῶν Dezeïmeris, Olivier καὶ Raize-Delorme, ἐν λέξει *accouchement*. Ἀχιλ. Θ. Σαμιοθράκη, *Μυθολογικὴ Ἱατρικὴ*, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱατρικῇ, 1929, σελ. 123 καὶ ἑξῆς.)

1) Αἱ περὶ τῶν ἀπολιθωμάτων δοξασίαι τῶν ἀρχαίων εἶναι κυρίως δύο. Κατὰ τὴν μὲν τὰ ἀπολιθώματα εἶναι λείψανα ἀρχαίας ζωῆς, ἥτις κατεστράφη συνεπείᾳ βιαίας ἀνατροπῆς καὶ μετασχηματισμοῦ τῆς γῆς, κατὰ δὲ τὴν ἄλλην, ὅτι εἶναι λείψανα τῶν ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος καταποντισθέντων ζώων. Πλὴν τοῦ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου, ὅστις περὶ τὰ 540 π. Χ. πρῶτος ἀνεξήτησε τὴν γένεσιν τῶν ἀπολιθωμάτων τούτων, Ξάνθου τοῦ Λυδοῦ (περὶ τὰ 500 π. Χ.), τοῦ Εὐδόξου τοῦ Κνιδίου (περὶ τὰ 366 π. Χ.) καὶ ἄλλων, θαυμασιῶς ἐπαραγματούθη τὴν περὶ αὐτῶν δοξασίαν ὁ Πυθαγόρας, τοῦ ὁποίου τὴν διδασκαλίαν, πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων ἠσπάσθησαν.

2) Βιβλ. XV, στίχ. 252 καὶ ἑξῆς.

“Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ἀπόλλυται. Τὰ πάντα μεταβάλλονται καὶ μετασχηματίζονται. Τὸ μὲν γεννᾶσθαι σημαίνει ὅτι ἐγεννήθη κάτι διάφορον, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε πρότερον. Θνήσκειν δέ, ὅτι παύει νὰ εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο πρὶν. Τὰ πάντα μεταβάλλονται, καὶ ὁμῶς τὰ πάντα μένουν.

. . . . Εἶδον ἐγὼ ποτε θάλασσαν ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε ξηρά, καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης πάλιν γῆν. Καὶ πολὺ μακρὰν τοῦ πελάγους εὗρίσκονται κόγχοι θαλάσσιαι, καὶ ποτε ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τῶν ὄρεων εὗρέθη ἄγκυρα. Ὅτι ἦτο προηγουμένως πεδιάς, κοιλάς ἐγένετο διὰ τοῦ ῥοῦ τῶν ὑδάτων,¹ καὶ ὅπου ὑπῆρχεν ὄρος, ἐγένετο πεδιάς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ”

Ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γνώμην συγγραφέων τινῶν, δύναται νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ὁ Ὀβίδιος ἦτο πνευματιστὴς (spiritualiste). Διὰ τὸν Ὀβίδιον τὸ πᾶν μεταβάλλεται, ἀλλ’ οὐδὲν ἀποθνήσκει.

Omnia mutantur: nihil interit.

(Μεταμ. XV, 165).

Ἡ ψυχὴ κατ’ αὐτόν, εἶνε αἰθερία τις οὐσία, ἡ ὁποία μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς ἄλλο σῶμα, ἄνθρωπον ἢ ζῷον, καὶ ἡ ὁποία ἐπιζῇ μετὰ θάνατον.

. *Erat et illinc*

Hunc venit, hinc illuc; et quoslibet occupat artus

Spiritus.

(Μεταμ. XV, 165-167).

Οὐδαμοῦ τῶν ἔργων του πιστοποιεῖται ἡ πρὸς σωματικὴν ψυχὴν δοξασία αὐτοῦ. Αἱ δὲ φράσεις του, *anima volucres, domino semine*, δὲν ἀποδεικνύουν τὸ ἐναντίον. Οἱ οὕτω φρονοῦντες, ἄς ἀναγνώσωσι τὴν περιγραφὴν τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ ἴδουν ἓνα ὄν προικισμένον μὲ λογικόν, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις ἀνέμενεν ὥς βασιλέα ἀντῆξιν αὐτῆς.

Ἡ θεότης τοῦ ἔδωκε ζωὴν ἐκ τῆς πνοῆς της, αἱ δὲ ἀκτῖνες τοῦ Αἰθέρος, ἐπλήρωσαν ζωῆς τὴν ἀδρανῆ ὕλην.

Natus homo est: sive hunc divino semine fecit

Ille opifex rerum, mundi melioris origo.

Sive recens tellus, seducta que nuper ab alto

*Aethere, cognati relinebat semina coeli.*²

(Μεταμ. I. 78-81).

Ὁ ποιητὴς εὐχαριστεῖται νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν μεταβίβασιν τῆς ψυχῆς,

1) Θεοδοσίου Β. Βενιζέλου, Περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δόξης περὶ τε τῶν λελιθωμένων πραγμάτων καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, ἐν τῷ περιοδικῷ “Ἀθήναιον,” Τόμ. IV, 1875, σελ. 323 - 343.

2) Ἦτοι: “Ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος. Εἴτε ἐκ θεοῦ πνεύματος ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος, εἴτε ὑπὸ τῆς γῆς ἡ ὁποία πρόσφατος οὐσα καὶ πρὸ ὀλίγου ἀποχωρισθεῖσα ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ Αἰθέρος, διέσωζε σπέρμα τι τοῦ συγγενοῦς οὐρανοῦ”

δόγμα εἰσαχθὲν εἰς Ῥώμην ἐξ Αἰγύπτου. Διὰ δὲ τοῦ στόματος τοῦ Πυθαγόρου, προλέγοντος εἰς τοὺς Τρῶας τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ κτίσουν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, κηρύσσεται ὁπαδὸς τῆς μετεμψυχώσεως, καὶ διαβεβαιοῖ ὅτι αἱ ψυχαί μας θὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ σώματα τῶν ζώων καὶ ὅτι θὰ ἀναζήσουν πάλιν ὑπὸ τὸ ἀνθρώπινον ἔνδυμα.

*Verum etiam volucres animae sumus inque ferinas
Possumus ire.*

(Μεταμ. XV, 457-458).

Ἡ πεποίθησίς του αὕτη πλαστὴ ἢ πραγματικὴ, τοῦ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ μέμφηται τὴν βαρβαρότητα τοῦ ἀνθρώπου, θυσιάζοντος εἰς τὰς σκληρὰς ὁρέξεις του “τὸν δειλὸν λαγῶν καὶ τὰ μικρὰ πτηνὰ ποῦ μὲ τὰ χέρια μας ἀνατρέφομεν, τὸ ἄκακον πρόβατον καὶ τὸν ὑπομονητικὸν βοῦν.”¹ Τί θὰ ἔλεγεν ἄρᾳ γε, ἐὰν οἱ σύγχρονοί του ἐτόλμουν νὰ φάγουν τὸν ἵππον, ἐκεῖνος ὅστις καὶ αὐτὸ τὸ ἄγκιστρον τοῦ ἀλιέως κατέκρινε.....

* * *

Δυσκόλως δύναται τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ Ὀβίδιος, ὅστις κατακρίνει τὴν ζωϊκὴν διατροφήν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ λόγων καθαρῶς αἰσθηματολογικῶν, εἶνε δυνατόν νὰ ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς τῶν Ἐρώτων (Amores), ὁ εὐτυχὴς ἐραστὴς τῆς Κορίννας, ἐκεῖνος ὅστις πολλάκις τοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ παρατηρήσῃ ὅτι *sine Cerere et Baccho, friget Venus*. Θὰ ἠθέλομεν νὰ γνωρίζωμεν ποῖον ἦτο τὸ menu τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς ὁποίας ὡς ἐξῆς διηγεῖται τοὺς ἄθλους:

*At nuper bis flava Chlide, ter candida Pitho,
Ter Libas officio continuata meo;
Exigere a nobis angusta nocte Corinnam,
Me meminì numeros sustinuisse novem.²*

(Amores, Βιβλ. III, Ἑλεγ. VII, 23-26).

1) Καὶ ὅμως εἰς τὴν σάτιράν του Ἴβις, μεταξὺ καὶ ἄλλων ἀναθεμάτων κατὰ τινος ψευδοῦς φίλου του, ἀναφωνεῖ: “Εἶθε ἀπὸ τὰ χέρια τῆς μάννας σου, νὰ πῆς τὸ ζουμὶ τῆς κανθαρίδος,,

Cantharidum succos dante parente libas.

(Στιχ. 310)

2) “Ἀλλοτε ἐν τούτοις, δύο φορές ἐξεπλήρωσα τὸ πρὸς τὴν ξανθὴν Χλιδὴν χρέός μου, τρεῖς φορές πρὸς τὴν λευκὴν Πειθῶ καὶ τρεῖς φορές πρὸς τὴν Λίβαν. Βιαζόμενος δέ ποτε ὑπὸ τῆς Κορίννης, σὲ μιὰ σύντομη βραδυά, ἐννέα φορές ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὑπέστην τὴν ἑφοδὸν της”

Θαυμασίως ἀπέδωκε τοὺς στίχους τούτους ὁ Mollevaut διὰ τῶν ἐξῆς:

*Et cependant deux fois la blonde Ellage,
Trois fois Pitho reçurent mon hommage
Corinne encore m' a vu, plus courageux,
Neuf fois la nuit, encenser son image. •*

Ἀλλὰ δύναται τις νὰ ἀνθέξῃ, τρώγων μόνον βραστὰ χόρτα; Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν πρέπει νὰ φάγῃ καλῶς καὶ ἀφοῦ θύσῃ ἀφθόνως εἰς τὸν Βάκχον διὰ παλαιοῦ Φαλερνείου, ἴσως δυνηθῇ νὰ παραδοθῇ διὰ μίαν μόνην ἡμέραν εἰς παρόμοιον ἄθλον.

Μᾶς ἀναφέρουσι—εἶν' ἀληθές—ὅτι ὑπῆρχον μεταλλικά τινα ὕδατα γνωστὰ παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἔχοντα τὴν ιδιότητα νὰ χαρίζωσιν εἰς τὸν ἄνδρα ἔξαιρετικὴν ἀντοχὴν καὶ δύναμιν. Ἡ πηγὴ τῆς Σαλμακίδος,¹ λέγουσιν, ὅτι καθίστα ἐρωτομανεῖς ὅσους ἔπινον ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτῆς. Ἀλλ' ἂν ὁ Ὀβίδιος ἐγνώριζε τόσον καλῶς τὰ θαυμάσια ἀποτελέσματα τῶν πηγῶν τούτων, θὰ εὔρισκε καὶ τὴν κατάλληλον νὰ θεραπεύσῃ τὴν ὥραϊαν Κυδίππην, τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν διηγεῖται εἰς τὰς Ἡρωίδας του. Ὁ Ἀκόντιος ὥραϊος νέος ἐκ Κέω, ἔλθων εἰς τὴν Δῆλον χάριν τῶν ἑορτῶν τῆς Ἀρτέμιδος, συνήντησε τὴν ὥραϊαν Κυδίππην, θυγατέρα εὐγενοῦς τινος Ἀθηναίου, τὴν ὁποίαν καὶ ἠράσθη. Ἐπιθυμῶν νὰ γίνῃ σύζυγός της, κατέφυγεν εἰς τὸ ἔξῃς τέχνασμα. Ἐπί τινος μήλου ἔγραψε τὰς λέξεις: “Ὁρκίζομαι νὰ νυμφευθῶ τὸν Ἀκόντιον,” καὶ ἔπειτα ἔρριπεν αὐτὸ πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Κυδίππης, καθημένης ἐν τῷ ναῷ. Λαβοῦσα τὸ μῆλον ἡ νέα ἀφοῦ ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως τὴν ἐπιγραφὴν ἔρριπεν αὐτό. Τοῦτο ὅμως ἦτο ὄρκος, τὸν ὅποιον ἀκουσίως ἐπρόφερεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεᾶς, καὶ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ λύσῃ αὐτόν, οὔτε κἂν ἡ θέλησις τοῦ πατρὸς της. Διὰ τοῦτο ὁσάκις ἡ Κυδίππη ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ ἄλλόν τινα, ἔπιπτεν ἀσθενής. Ἐγένετο ἀναιμική, αἱ δυνάμεις της τὴν ἐγκατέλειπον καὶ ὑπέφερεν ἀπὸ πυρετόν. Εἰς τὴν ἐλεεινὴν ταύτην κατάστασιν εὕρισκομένη, λαμβάνει ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν Ἀκόντιον, ὅστις τῇ λέγει ὅτι τότε μόνον θὰ θεραπευθῇ ἂν γίνῃ σύζυγός του. “Δυστυχὴς ἐγώ, γράφει, ποῦ δὲν εἴμπορῶ νὰ ἐκτελῶ τὰς συνταγὰς τοῦ ἱατροῦ, καὶ δὲν εἴμπορῶ νὰ σοῦ σκεπάζω τὰ ὥραϊα χεράκια καὶ νὰ κάθημαι παρὰ τὴν κλίνην σου,,.

*Me miserum ! Quod non medicorum jussa ministro,
Effingoque manus, insideoque toro !*

(Ἡρωίδ. XX, 132-133).

«Ἀλλὰ μισῶ, ἐξακολουθεῖ, ἐκεῖνον ποῦ εἶνε κοντά σου. Διότι ἐνῶ κυττάζει τὸν σφυγμόν σου, πολλάκις ὑπὸ τὴν πρόφασιν ταύτην, κρατεῖ τὰ χιόνάτα σου χέρια καὶ ἴσως καὶ σὲ φιλεῖ».

*Dumque suo tantat salientem pollice venam,
Candida per causam brachia saepe tenet,
Contrectaque sinus, et forsitam oscula jungit.*

(Αὐτόθι, 138-140).

1) Ἐπώνυμος νύμφη τις τῆς παρὰ τὴν Ἀλικαρνασσὸν τῆς Καρίας πηγῆς, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ἐλέγετο ὅτι ἐξεθήλυνε τοὺς πίνοντας. Ἐκ τούτου καὶ ὁ μῦθος, καθ' ὃν ἡ Σαλμακίς ἐπέτυχε παρὰ τῶν Θεῶν νὰ ἐνωθῇ εἰς ἓν σῶμα μετὰ τοῦ Ἐρμαφροδίτου.

Καὶ ὁ ἡμέτερος ζηλιάρης, ἐξακολουθεῖ γράφων ἕξ σελίδας περίπου, καὶ τελειώνει λέγων, ὅτι δὲν θέλει νὰ εἶπῃ περισσότερα, διὰ νὰ μὴ κουράσῃ καὶ ἐπιβαρύνῃ τὴν κατάστασίν της.

Ἡ ταλαίπωρος κόρη τοῦ ἀπαντᾷ: “Ὅτι μία ἀδυναμία, τῆς ὁποίας ἡ αἰτία δὲν φαίνεται, ἀντιτάσσει εἰς ὅλας τὰς προσπαθείας τῆς τέχνης, πείσμονα ἀντίστασιν”.

Langvor enim, causis non apparentibus haeret;

Adjuvor et nulla fessa medentis ope.

(Αὐτόθι, XXI, 13-14).

Καὶ προσθέτει: “Φαντάσου τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν χαύνωσίν μου, ποῦ ἐφ’ ὅσον σοῦ γράφω τὴν παροῦσαν, μόλις δύναμαι νὰ συγκρατήσω τὰ ἀναιμικά μου χεῖλη”.

Quam tibi nunc gracilem vix haec rescribere, quamque

Pallida vix cubito membra levare putas.

(Αὐτόθι 105-106).

“Βλέπουσα νὰ πλησιάζῃ ἡ ποιητὴ αὕτη εἰς τοὺς γονεῖς μου ἡμέρα ὅλον μου τὸ σῶμα αἰσθάνεται πυρετόν Μὲ ζητεῖς νὰ σὲ ἀφίσω νὰ ἴδῃς τὸ ἐξησθενημένον αὐτὸ σῶμα . . . Εἶμαι τρομακτικὰ ἀδύνατος . . . Δὲν ἔχω πλέον αἷμα εἰς τὰς φλέβας μου καὶ ἡ ὠχρότης μου μοιάζει πρὸς μάρμαρον ποῦ τὸ ἐσκάλισαν πρὸ ὀλίγου”.

Ὡρισμένως δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν ὅτι ἡ ἀτυχὴς νέα ἔπασχεν ἐκ χλωρο-ἀναιμίας, cachexia virginum, τὴν ὁποίαν κάλλιστα δύνανται νὰ προκαλέσουν ἰσχυραὶ συγκινήσεις καὶ ἐρωτικαὶ θλίψεις, ὅπως καὶ ἡ προδιάθεσις ἢ διαταραχὴ τις τῆς ἐμμήνου ῥοῆς. Ἡ ἀφήγησις αὕτη τοῦ Ὀβιδίου, ἀποτελεῖ ἀληθῆ ἱατρικὴν παρατήρησιν.

Ἀλλὰ διατὶ ὁ Ὀβίδιος, ὅστις ἔγραψε τὴν τέχνην τοῦ ἀγαπᾶν (Ars amandi) καὶ ἀκολουθῶς τὰ ἐρωτικὰ ἰάματα (Remediorum amoris) δὲν συνεβούλευσε τὴν Κυδίππην νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν ζυγὸν ὅστις τὴν κατέθλιβε τόσον καὶ διατὶ δὲν τῆς εἶπε: “Προσπάθησε Κυδίππη, νὰ κόψῃς τὸ κακὸν εἰς τὴν ῥίζαν του, διότι θὰ εἶνε ἀργὰ ὅταν θὰ μεγαλώσῃ;”

Principiis obsta: sero medicina paratur.

Quum mala per longas convaluare moras.

(Remed. amoris, 91-92).

Μήπως δὲν εἶδε πληγὰς εὐκόλως θεραπευομένας νὰ ἀποβαίνουν ἀθεράπευτοι, διότι παρημελήθησαν;

Vidi ego, quod primo fuerat sanabile vulnus

Dilatatum longas damna tulisse moras.

(Αὐτόθι, 101-102)

Ἀλλαχοῦ ἄλλως τε ὑπέδειξε τὰ διαιτητικά καὶ ὑγιεινὰ μέσα πρὸς καταπολέμησιν τῶν βελῶν τοῦ ξανθοῦ υἱοῦ τῆς Ἀφροδίτης: Ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ ὠρισμένων καρυκευμάτων, καὶ ἀφέψημα πηγάνου “ὅστις καθιστᾷ τὸν

ὀφθαλμὸν ζωηρότερον, ἀλλ' ὅστις σβύνει εἰς τὸ αἷμά μας τὴν φωτιά τῶν ἐπιθυμιῶν μας.,

*Utilius sumas acuentes lumina ruitas,
et quidquid venere corpora nostra negat.*

Ἐν τούτοις ὁ Ὀβίδιος γνῶρίζει καλῶς ὅτι ὅλαι αἱ θεραπευτικαὶ μέθοδοι εἶνε ἀνίσχυροι κατὰ τῆς καρδίας τοῦ ἀγαπᾶ. Ἐπὶ πλέον, ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ του ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσῃ τὴν πορείαν τῶν δυσθεραπεύτων τούτων παθήσεων. Εἰς τὰς ἐλεγείας τῶν Θλιβερῶν του καὶ τὰς θρηνώδεις ἐκ τοῦ Πόντου ἐπιτολὰς τοῦ μᾶς καθιστᾶ κοινωνοὺς τῶν ψυχικῶν καὶ ἠθικῶν στενοχωριῶν τῆς ἐξορίας. Πόσας θλίψεις καὶ πόσας πικρίας δὲν ἠθάνθη εἰς τὰ ἀνθυγιεινὰ ἔλη τῆς Μικρᾶς Σκυθίας, μακρὰν τῶν ἰδικῶν του! Καταληφθεὶς ὑπὸ μαρασμοῦ βλέπει ἡμέρα τῇ ἡμέρα τὸν ἑαυτόν του ἀποθνήσκοντα χωρὶς πόνον, χωρὶς πυρετόν.

Et peragit soliti vena tenoris iter.

Ὁ ὁργάνισμός του ἐξησθένισε, ossa tegit macies, τὸ δέσμα του λαμβάνει τὸ χρῶμα τῶν κιτρινισμένων φύλλων τοῦ φθινοπώρου, καὶ τὰ μαλλιά του τὸ χρῶμα τῶν πτερῶν τοῦ κύκνου. “Δὲν εἶνε πάντοτε εἰς τὸ χέρι τοῦ ἱατροῦ νὰ θεραπεύῃ τὸν ἄρρωστον, λέγει μελαγχολικῶς, καὶ ἡ ἱατρικὴ δὲν θεραπεύει οὔτε τὴν ἀρθρίτιδα, οὔτε τὴν ὑδροφοβίαν.

*Tollere nodosam nescit medecina podagram
Nec formidatis auxiliatur aquis.*

Ἀλλοίμονον! Εἶνε ἀκόμη ἀνίσχυρος κατὰ τῶν πνευμονικῶν βλαβῶν, αἵτινες ἀνθίστανται καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὰ ἱερά του βότανα.

*Adferat ipse licet sacra Epidaurius herbas
Sanabit nulla vulnera cordis ope.*

Τέλος ἀναφαίνεται ἡ αἰμοπτυσία, ἡ ὁποία θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰ βάσανα τοῦ ποιητοῦ. “Βλέπεις, γράφει πρὸς φίλόν του, πῶς τὸ αἷμα τὸ ὁποῖον ἀναπηδᾷ ἀπὸ ἑνα ἀδύνατον πνεύμονα, μᾶς στέλλει ἀσφαλῶς εἰς τὰ ὕδατα τῆς Στυγός.,

*Cernis ut e molli sanguis pulmone remissus
Ad Stygias certo limite ducat aequas.*

Καὶ οὕτω ἀπέθανε τῷ 17 μ. Χ. εἰς τὴν ἄξενον ἐκείνην παραλίαν τῆς Σκυθίας ὁ γλυκὺς τῶν Μεταμορφώσεων ποιητής, καὶ τότε μόνον εὗρεν ἡσυχίαν ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ αὐτοκράτορος. Ζῶν δὲν ἠθέλησε νὰ δυσαρεστηθῇ μὲ κανένα, οὔτε μὲ τὸν ἐκδικητικὸν θεόν, οὔτε μὲ τὰς ὥραιας. Καὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀθανασία τῶν στίχων του, τοὺς ὁποίους τοῦ ὑπηγόρευεν ὁ ξανθὸς Ἑρως, τοὺς ἔθεσε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Καλλονῆς.

*Ad mea formosae vultus adhibete puella
Carmina, purpureus quae mihi dictat Amor.*